

TOMMI USCHANOV

Suomalaisten omakuvan arviointi

**Klaus Helkama, *Suomalaisten arvot. Mikä meille on oikeasti tärkeää?*
SKS, Helsinki 2015. 252 s.**

Sosiaalipsykologian emeritusprofessori Klaus Helkaman teos voidaan mieltää viimeiseksi osaksi eräänlaiseen tahattomaan trilogiaan, jonka muut osat ovat Pilvi Torstin *Suomalaiset ja historia* (2012)

sekä Semi Purhosen ja työryhmän *Suomalainen maku* (2014). Kaikissa kolmessa teoksessa selvitetään kyselytutkimusten perusteella, mitä nykypäivän suomalaiset pitävät tärkeänä ja arvokkaana ja mitä taas eivät.

Helkaman tärkeimpänä lähteenä on aineisto, jota on kerätty eteläisen Kymenlaakson Pyhtäällä vuosina 1975, 1982, 1993 ja 2007. Hän viittaa kuitenkin myös useiden muiden tutkimusten tuloksiin.

Oman esittelynsä ja popularisointinsa saavat osakseen useat maailman keskeisimmistä arvotutkijoista käsitteineen: Ronald Inglehart ja post-materialistiset arvot; Geert Hofstede ja valtaetäisyys (ylempi–alempi-suhteiden jyrkkyys tai loivuus); Shalom H. Schwartz ja arvotyyppien kehämainen järjestelmä.

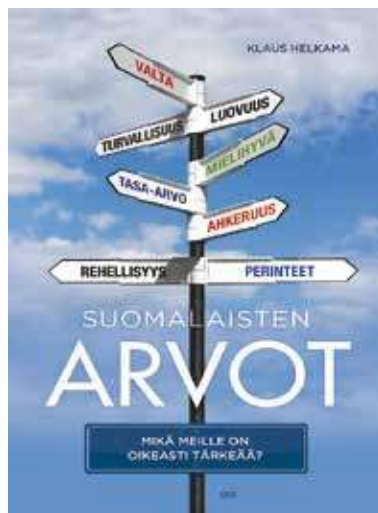
Helkama käy yksi kerrallaan läpi arvot, jotka suomalaisten kliseisessä omakuvassa ovat yleisimmin esiintyneet: tasa-arvo, maanpuolustustahto, työ, sivistys, rehellisyys. Paljastuu, että suuri osa omakuvasta pitää paikkansa jollakin tasolla.

Arvojen muuttumisesta Helkama esittää kaksi isoa näkökohtaa, jotka aiheesta keskusteltaessa eivät useinkaan saa riittävästi huomiota. Ensiksikin: arvot kyllä muuttuvat, mutta ne tekevät sen hitaammin kuin yleinen mielikuva antaa ymmärtää. Ja toiseksi: arvot muuttuvat suunnilleen siihen suuntaan kuin yleinen mielikuva antaa ymmärtää, mutta tarkka muuttumisen tapa on vähemmän stereotyyppinen kuin luullaan.

Suomen tapauksessa erityisen kiinnostavaa on, että sellainen ”ikkunat auki Eurooppaan” -mentali-teetti, jolla esimerkiksi kyllä-puoli ratsasti vuoden 1994 EU-kansanäänestyksessä, yleistyi kyllä aikansa, mutta vaikuttaa sittemmin lakanneen etenemästä. Kyse ei myöskään ole vain eurokriisin aiheuttamasta nationalistisesta käperryksestä, koska muutos alkoi jo ennen kriisiä – ilmeisesti joskus 2000-luvun alkuvuosina.

Käy myös ilmi, että kyselydatan perusteella Suomi on nykyään maailman ainoa maa, jossa turvallisuus on miehille tärkeämpää kuin naisille. Helkama selittää tämän varsin uskottavan tuntuisesti turvattomuuden tunteella, jonka teollisuustyöpaikkojen häviäminen on aiheuttanut.

Koulutusta käsittelevässä luvussa Helkama muistuttaa, että suoma-

lainen koulujärjestelmä, jota nykyään markkinoidaan ylpeästi jopa ulkomaille kopioitavaksi malliksi, on aikoinaan luotu kiihkeän kiistelyn ilmapiirissä. Elinkeinoelämä ja puoluepoliittinen oikeisto pitivät 1970-luvulla peruskoulu-uudistusta sosialistisena salaliittona, ja sitä vastusti rahakas säätiö, jonka perustajiin kuului läpileikkaus suomalaisesta sivistyneistöstä aina Helsingin yliopiston kansleria ja Suomen Kulttuurirahaston toiminnanjohtajaa myöten.

Turhautuneesti huokailleen Helkama kertoo, miten vaikeaa Sitralle oli vielä 2000-luvulla kelpuuttaa itse teettämänsä tilaustutkimuksen tulokset, joiden mukaan suomalainen peruskoulu ei tasa-päistä eikä jarruta etevimpien oppimista. Tasa-arvo ja oppineisuus, kaksi Suomessa korkealle noteerattua arvoa, eivät ole toisilleen uhka vaan pikemminkin tukevat toisiaan. Sen sijaan että tästä *win-win*-tuloksesta olisi riemuittu, se koettiin pettymykseksi ja takaiskuksi, koska se ei hivellyt teettäjänsä naiivilla tavalla kilpailukeskeistä maailmankuvaa. Helkalan huomiosta osansa saavat myös muut a-loppuiset organisaatiot, joissa suomalaisten kannattamien arvojen

hyväksyminen on ollut tukalaa: esimerkiksi EVA ja Nokia.

Asiavirheitä en huomannut kuin muutaman. Yhdysvallat ei antanut Suomelle lainaa ”1920-luvulla” vaan 1919 (31), eikä Suomi ollut ainoa lainansa maksanut maa: muita olivat Kuuba ja Liberia. Juha Vainion ”Vanhojapoikia viiksekkäitä” ei ole vuodelta 1983 (115), vaan nousi suosioon jo edellisvuoden Syksyn sävel -kilpailun kautta. Hiihtäjä, jonka nimen jätän Helkaman tavoin mainitsematta (159), ei tietääkseni tehnyt itsemurhaa. Autonomian ajan Suomea ei hallinnut Venäjän tsaari (185) vaan Venäjän keisari; Venäjän tsaareja ei ole ollut vuoden 1721 jälkeen.

Kirjan lopussa oleva kiitoslista päättyy toteamukseen: ”Tämän kirjan olen pitkään halunnut kirjoittaa.” Se on helppo uskoa. Kirja on henkilökohtainen, mutta ei väkimmäisesti tai koskiselevasti. Helkama kuvittaa arvoeroja toistuvasti esimerkiksi eri maiden uimahallien eroavaisuuksilla, joista hänellä uinnin harrastajana on selvästi laaja tietämys. Hän käyttää mielellään myös erikoisia historiallisia tuokiokuvia, jollaisiin ei yleensä viitata arvotutkimuksen yhteydessä: mielisairaalaan joutunut Aleksis Kivi huudahtelemassa ”Concordia-satan”; Toivo Kärki kuulemassa olevansa huonompi säveltäjä kuin Kari Aava (eli Toivo Kärki); Matti Klinge eroamassa protestiksi maanpuolustuskurssiyhdistyksestä.

Suomalaisten arvot on teos, johon tutustuminen kannattaa jo pelkän asiasisällönkin vuoksi. Lisäksi se on juuri oikealla tavalla anekdotainen ja edustaa siten erinomaista tasoa myös kirjallisuutena, tekstinä. Kun outoja yksittäissattumuksia ei käytetä akateemisissa tutkimuksissa empirian korvikkeena vaan sen väriytyksenä, syntyy aivan omanlaistaan mielihyvää.